УДК 336.76: 330.567.22

Вовк В. Я.

РИНОК СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ У ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Анотація. У статті досліджено особливості функціонування ринку споживчого кредитування, проаналізовано структуру кредитів, наданих фізичним особам, обґрунтовано чинники, що обумовили активізацію споживчого кредитування у докризовий період, та чинники, що гальмують його розвиток у посткризовий. Розглянуто роль бюро кредитних історій у зниженні кредитних ризиків за кредитами, наданими фізичним особам.

Ключові слова: ринок роздрібного кредитування, споживче кредитування, структура кредитів, наданих домашнім господарствам, бюро кредитних історій.

Summary. The features of consumer crediting market functioning have been studied, as well as the structure of credits given to physical bodies has been analysed in the article. Besides, factors that stipulated the activation of consumer crediting in a pre-crisis period, as well as factors that hamper its development in a post-crisis period, have been grounded herein. The role of bureau of credit histories in decrease of credit risks on credits given to physical bodies, has been considered.

Keywords: retail crediting market; consumer crediting; structure of credits given to households; bureau of credit histories.

Аннотация. В статье исследованы особенности функционирования рынка потребительского кредитования, анализ структуры кредитов, предоставленных физическим лицам, обоснованно факторы, обусловившие активизацию потребительского кредитования в докризисный период, и факторы, тормозящие его развитие в посткризисный. Рассмотрена роль бюро кредитных историй в снижении кредитных рисков по кредитам, предоставленным физическим лицам.

Ключевые слова: рынок розничного кредитования, потребительское кредитование, структура кредитов, предоставленных домашним хозяйствам, бюро кредитных историй.

Постановка проблеми. Банківський сектор, обслуговуючи інтереси як товаровиробників, так і споживачів, опосередковує зв'язки між промисловістю, сільським господарством, торгівлею та населенням, відіграє важливу роль у забезпеченні соціально-економічному розвитку держави, вирішенні соціальних проблем та покращення рівня життя населення. Традиційно однією з основних економічних функцій банків є кредитування споживчих потреб фізичних осіб, на підставі чого забезпечується зростання платоспроможного попиту і, як наслідок, обсягу роздрібного товарообороту. В той же активізація банківського споживчого кредитування у докризовий період спричинила низку проблем, серед яких погіршення якості банківських активів через зростання обсягу проблемних кредитів, більшу частку яких становила саме проблемна заборгованість за кредитами, наданими фізичним особам, зростання ризику ліквідності через існуючі розриви між строками залучення та розміщення банківських ресурсів, опосередкована трансформація кредитної заборгованості населення у від'ємне сальдо зовнішнього торговельного балансу країни та ін. Обмеження доступу фізичних осіб до банківських ресурсів дозволило уповільнити темпи зростання інфляції, але в той же час стало однією з причин стагнації кредитної діяльності вітчизняного банківського сектора та зміни структури споживчого ринку

України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості організації, зміст та форми споживчого кредитування досліджені у роботах В. Зінченка та Г. Карчевої, О. Пернарівського, В. Вітлінського, В. Савчука, К. Кравчука, І. Брітченко, В. Василенко та ін. Але на сьогодні дискусійними питаннями залишаються перспективи розвитку споживчого кредитування в умовах структурної трансформації кредитного ринку у посткризовий період.

Виклад основного матеріалу. Ринок споживчого кредитування, орієнтований на задоволення споживчих потреб населення, є невід'ємною складовою кредитного ринку. Відповідно до Закону України «Про захист прав споживачів» споживчим кредитом є кошти, що надаються кредитодавцем (банком або іншою фінансовою установою) споживачеві на придбання продукції [12]. А. Мороз, Р. Шевченко та І. Дубик визначають споживчий кредит як один з видів банківських кредитів, який надається тільки в національній грошовій одиниці фізичним особам на придбання споживчих товарів тривалого користування та послуг і який повертається в розстрочку, якщо інше не передбачено умовами кредитного договору [8]. Схоже визначення наведено і у роботі О. Петрука [11].

Аналіз економічної літератури [2.5.8] дозволив визначити такі специфічні риси споживчих кредитів:

– споживчі кредити надаються на придбання товарів кінцевого споживання, на відміну від кредитів, що надаються суб'єктам господарювання для фінансування певних господарських проектів;

– споживчі кредити надаються фізичним особам тільки в національній валюті і спрямовані на кінцеве задоволення особистих потреб споживача, тому об'єктом споживчого кредиту можуть бути товари тривалого користування (оргтехніка, аудіо-, відеотехніка та ін.), іпотека, послуги.

– фізичні особи вдаються до споживчого кредитування, як правило, коли їм не вистачає власних коштів, тоді як суб'єктам господарювання використовують отриманий кредит для розширення своєї господарської діяльності з метою отримання прибутку;

– погашення споживчого кредиту здійснюється не в результаті вивільнення коштів у позичальника як у випадку кредитування суб'єктів господарювання, а в межах їх надходження чи накопичення;

– як забезпечення за споживчим кредитом виступають сталі грошові доходи фізичної особи – позичальника товар, на купівлю якого планується отримати кредит, об'єкт нерухомості;

– усі види споживчого кредиту є засобом задоволення особистих, індивідуальних потреб фізичних осіб носять соціальний характер, оскільки сприяють вирішенню суспільних проблем – підвищенню життєвого рівня населення (передусім із низькими та середніми доходами), утвердженню принципів соціальної справедливості. Крім того визначення державою умов надання споживчого кредиту допомагає регулювати грошовий обіг в країні (зараз практично в усіх європейських країнах прийнято спеціальні закони про споживчий кредит [14]);

– споживчий кредит відіграє значну роль у стимулюванні фізичних осіб до праці, щоб отримати вищі доходи і скоріше розрахуватися з кредитором, та у формуванні платоспроможного попиту населення, який, у свою чергу, впливає на розвиток економіки країни, полегшуючи процес реалізації продукції, прискорюючи отримання прибутку суб'єктами господарювання і збільшуючи доходи державного бюджету;

– за цільовим призначенням споживчі кредити поділяються на цільові,

багатоцільові та кредити на купівлю товарів; за технологією видачі – Cash-кредити, експрес-кредити та карткові кредити.

Кредитні продукти на ринку споживчого кредитування можна поділити на іпотечні кредити, роздрібне кредитування (у т.ч. автокредитування та кредитування на купівлю товарів), готівкові беззаставні кредити та кредитні картки. Механізм впливу споживчого кредиту на економіку країни реалізується за такою логічною послідовністю: упровадження споживчого кредитування – зростання сукупного попиту – зростання сукупної пропозиції – збільшення надходжень до державного бюджету у вигляді податків – поліпшення рівня соціальної захищеності населення країни [8].

У докризовий період ринок споживчого кредитування розвивався найбільш високими темпами (темпи приросту кредитів, наданих фізичним особам становили 227,1% – на кінець 2005 р., 175% – на кінець 2008 р.), відношення обсягу кредитів, наданих приватному сектору, до ВВП змінювалося від 7,5% станом на кінець 2005 р. до 28,4% – на кінець 2008 р. При цьому темпи зростання споживчих кредитів випереджали не тільки темпи зростання кредитування реального сектора економік, а й офіційні доходи населення та середньомісячну заробітню плату (табл. 1). Середня сума позики на одну людину в Україні становила приблизно 105 євро, але цей показник значно менше від аналогічних показників країн Східної Європи – 790 євро в Польщі, а тим більше Західної Європи – 6058 євро в Німеччині та 9603 євро у Великобританії [3]. Частка кредитів, наданих фізичним особам, у кредитному портфелі вітчизняних банків збільшилася з 21,2% станом на кінець 2005 р. до 33,9% – на кінець 2008 р.

Таблиця 1

*Динаміка офіційних доходів населення, обсягу кредитів, наданих фізичним особам та суб'єктам господарювання, у докризовий період (станом на кінець періоду)**

Показник (роки)	2005	2006	2007	2008
Реальний наявний дохід населення (з урахуванням інфляції), %	123,9	111,8	114,8	107,6
Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн.	806	1041	1351	1806
Темпи зростання середньомісячної номінальної заробітної плати, %	144,9	125,2	131,1	119,5
Темпи зростання кредитів, наданих суб'єктам господарювання, %	149,6	153,8	164,7	171,1
Частка кредитів, наданих суб'єктам господарювання, у ВВП, %	24,7	30,8	38,3	49,8
Темпи зростання кредитів, наданих фізичним особам, %	227,1	234,5	197,6	175,0
Частка кредитів, наданих фізичним особам, у ВВП, %	7,5	14,3	21,3	28,4
Частка кредитів, наданих фізичним особам, у сукупному кредитному портфелі банків, %	21,2	28,9	31,7	33,9

* побудовано за даними Національного банку України [10]

У докризовий період у структурі кредитів, наданих домашнім господарствам, за цільовим спрямування (табл. 2) переважали споживчі кредити, частка яких на кінець 2008 р. становила 66,3% або 186088 млн. грн.. Найбільшу частку споживчих кредитів було видано у доларах США: 54,2% станом на кінець 2007 р. та 61,1% – на кінець 2008

р. Іпотечні кредити демонстрували сталу тенденцію до зростання і станом на кінець 2008 р. становили 143416 млн. грн. або 51,1% кредитів, наданих домашнім господарствам. Більшу частку іпотечних кредитів було надано терміном більше 5 років – 59491 млн. грн. або 85,5% сукупних іпотечних кредитів станом на кінець 2007 р., 115332 млн. грн. або 86,8% станом на кінець 2008 р. За видами валют у структурі іпотечних кредитів переважали кредити, надані у доларах США – 76,2% станом на кінець 2007 р. та 81% – на кінець 2008 р. Динаміка іпотечного кредитування тісно пов'язана з динамікою цін на ринку нерухомості. Так у 2007 р. середня вартість житла досягала рівня близько 3000 доларів за квадратний метр, тобто вийшла за межі платоспроможності потенційних позичальників іпотечних кредитів. Як наслідок протягом 2007 р. обсяг іпотечних кредитів, наданих домашнім господарствам збільшився на 52,6 млрд. грн. або у 3,6 рази. Але 2008 р. став переломним у розвитку вітчизняного іпотечного ринку: протягом року сума виданих кредитів у порівнянні з попереднім роком збільшилася майже у 2 рази та була вищою на 8% у порівнянні з 2009 р.

Таблиця 2

*Структура кредитів, наданих домашнім господарствам, за цільовим спрямування у докризовий період (станом на кінець періоду)**

Показник (роки)	2006	2007	2008
Споживчі кредити, %	71,3	71,7	66,3
Кредити, надані на будівництво та реконструкцію нерухомості, %	34,9	35,4	47,5
Інші кредити, %	3,8	2,9	2,2
Іпотечні кредити, %**	25,0	45,6	51,1

* побудовано за даними Національного банку України [10]

**частка іпотечних кредитів у сукупному портфелі кредитів, наданих домашнім господарствам

До основних чинників, що обумовили активізацію споживчого кредитування у докризовий період, можна віднести такі: високу дохідність споживчих кредитів, зростання кількості банківських продуктів, спрямованих на фізичних осіб, ініційоване банками з участю іноземного капіталу, зростання тіньових доходів у значної частини населення, зниження попиту на кредити з боку суб'єктів господарювання у зв'язку з несприятливим інвестиційним кліматом, простота процедури кредитування (мінімальна кількість документів, прискорення швидкості оцінювання кредитоспроможності позичальника за скоринговими моделями та оформлення кредитних договорів). У гонитві за надприбутками та показниками темпів приросту кредитного портфеля банки проігнорували, що скорингові моделі не завжди дозволяють якісно оцінити кредитоспроможність позичальника та хеджувати ризики у разі видачі кредиту. Це у загальному підсумку призвело до недоформування резервів для відшкодування можливих втрат за кредитами та зростання кредитного ризику. У 2007 р. у середньому по банківській системі близько 15% з усіх споживчих кредитів вважалися проблемними, а у деяких банках проблемна заборгованість за споживчими кредитами досягала 30% від усіх виданих кредитів, що стало однією з причин виникнення проблем з ліквідності у вітчизняному банківському секторі на фоні негативного прояву світової фінансово-економічної кризи.

Для стабілізації роботи банківського сектора та стримування інфляційного тиску Національним банком України було вжито ряд заходів, серед яких і обмеження доступу

фізичних осіб до кредитних ресурсів. Як наслідок, протягом 2010 р. кредити, надані фізичним особам, скоротилися на 35998 млн. грн., що на 16,2% менше у порівнянні з 2009 р., протягом 2011 р. – на 11890 млн. грн., що на 6,4% менше у порівнянні з 2010 р.; частка кредитів, наданих фізичним особам, у ВВП становила 17,2% станом на кінець 2010 р. та 13,3% – на кінець 2011 р. Загальний розмір кредитів, наданих фізичним особам, на кінець червня 2012 р становив 163366 млн. грн. (частка у сукупному кредитному портфелі – 19,6%). Динаміку офіційних доходів населення та обсягів кредитів, наданих фізичним особам та суб'єктам господарювання, у посткризовий період подано у табл. 3.

Політика Національного банку України, спрямована на обмеження кредитування в іноземній валюті та заборона на кредитування фізичних осіб в іноземній валюті, сприяли зниженню валютного ризику та дозволили поліпшити структуру кредитного портфеля за видами валют. Водночас введення даного обмеження обумовило зниження кредитування в роздрібному сегменті, зважаючи на амортизацію раніше наданих кредитів у іноземній валюті [9]. Протягом 2010 р. залишки за кредитами в іноземній валюті, виданих домашнім господарствам, зменшилися на 17,1%, або на 29799 млн. грн., 2011 р. – на 20,9%, або на 30231 млн. грн. – до 114549 млн. грн. До кінця літа 2012 р. частка кредитів у гривні становила 48,2% від загального кредитного портфеля фізичних осіб (для порівняння до осені 2008 р. – 34,4%).

Таблиця 3

*Динаміка офіційних доходів населення, обсягу кредитів, наданих фізичним особам та суб'єктам господарювання у посткризовий період (станом на кінець періоду)**

Показник (роки)	2009	2010	2011
Реальний наявний дохід населення (з урахуванням інфляції), %	90,0	117,1	106,1
Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн.	1906	2239	2633
Темпи зростання середньомісячної номінальної заробітної плати, %	111,6	120,1	116,1
Темпи зростання кредитів, наданих суб'єктам господарювання, %	100,5	107,0	114,3
Частка кредитів, наданих суб'єктам господарювання, у ВВП, %	52,0	47,0	44,1
Темпи зростання кредитів, наданих фізичним особам, %	82,8	83,8	93,6
Частка кредитів, наданих фізичним особам, у ВВП, %	24,4	17,2	13,3
Частка кредитів, наданих фізичним особам, у сукупному кредитному портфелі банків, %	29,8	24,7	21,2

* побудовано за даними Національного банку України [10]

У посткризовий період кредитування фізичних осіб продовжує залишатися найбільш ризиковим і в то же час найбільш дохідним напрямом розміщення банківських ресурсів. Незважаючи на те, що банки пропонують клієнтам привабливі відсоткові ставки за споживчими програмами (наприклад, ПАТ КБ «Приватбанк» пропонує кредит на товари в розстрочку під 0,01% щомісяця) залежно від виду кредитування також стягується низка комісій та платежів, що не входять у платежі за

кредитом, але при цьому опосередковано збільшують реальну відсоткову ставку: страхування позичальника від втрати працездатності, від несщастного випадку, від втрати роботи; разова комісія за видачу кредиту, щомісячна комісія за його обслуговування (за даними дослідження компанії «Простобанк Консалтинг» з початку 2012 р. частка споживчих кредитних програм, що передбачають нарахування щомісячної комісії, зросла в середньому у півтора рази [1]); Інтернет-банкінг, sms-сервіс. Як наслідок, середні реальні відсоткові ставки за споживчими беззалоговими кредитами готівкою коливаються в межах 50–70%, за кредитами під заставу нерухомості – в межах 25–35%, за кредитами під заставу авто – в межах 50–80%. Але наявність прихованих комісій збільшує ризик неповернення кредиту та гальмує розвиток конкуренції на ринку споживчого кредитування, бо не дозволяє точно вирахувати суму відсотків, що має сплатити позичальник банку.

Скорочення платоспроможного попиту на ринку роздрібного кредитування вплинуло і на структуру кредитів, наданих домашнім господарствам (табл. 4). Так, спостерігається скорочення частки іпотечних кредитів з 55,0% станом на кінець 2009 р. до 48,4% – на кінець 2011 р., споживчі кредити, навпаки, починають демонструвати тенденцію до зростання – їх частка на кінець 2011 р. становить 62,7%.

Таблиця 4

*Структура кредитів, наданих домашнім господарствам, за цільовим спрямування у посткризовий період (станом на кінець періоду)**

Показник	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Споживчі кредити, %	56,8	58,7	62,7
Кредити, надані на будівництво та реконструкцію нерухомості, %	72,1	66,7	55,8
Інші кредити, %	2,2	2,2	2,3
Іпотечні кредити, %	55,0	52,8	48,4

* побудовано за даними Національного банку України [10]

Сьогодні споживчі кредити готівкою надають 25 банків, товари в кредит – 7 банків, нецільові та багатоцільові кредити під залог нерухомості – 30 банків із числа найбільших банків за розміром активів. Низький рівень конкуренції на ринку споживчого кредитування обумовлений скороченням платоспроможного попиту з боку населення через зниження реальних доходів й високу вартість кредитів, високим рівнем ризику споживчих кредитів, який більшість банків, керуючись досвідом, набутим в період кризи, не готові приймати. Високий рівень макроекономічної невизначеності та зростання девальваційних очікувань також негативно впливають як на пропозицію, так і на попит на кредитні ресурси.

Відновлення споживчого кредитування потребує побудови комплексної системи управління кредитними ризиками, складовим елементом якої є послуги бюро кредитних історій, що містять оперативну інформацію про наявні кредити позичальника та виконання попередніх фінансових зобов'язань. Така інформація дозволяє об'єктивно оцінити платоспроможність позичальника, уникнути перекредитування і, як наслідок, запобігти виникненню проблемної заборгованості за кредитом. Сьогодні в Україні зареєстровано шість бюро кредитних історій, кожне з яких має власну ексклюзивну базу кредитних історій: Перше всеукраїнське бюро кредитних історій (ПВБКІ), Міжнародне бюро кредитних історій (МБКІ), Українське бюро кредитних історій (УБКІ), Бюро кредитних історій «Русский стандарт»,

Українське кредитне бюро і Незалежне бюро кредитних історій. Як правило банки працюють з одним бюро кредитних історій, інколи з двома, але потенційно можуть запитувати інформацію в будь-якому бюро. Цінова політика бюро за запити сформована таким чином, що банк платить тільки за наявну інформацію про історію. Так встановлюють ціну бюро з великим масивом історій. Інший варіант цінової політики – коли банк тарифікується за кількістю запитів, і чим більше запитів, тим менше вартість одного запиту [16]. У реальному житті кредитні бюро не завжди справляються з покладеною на них місією. За оцінками експертів близько 12% позичальників, які отримали кредит готівкою, беруть одночасно по кілька позик в різних кредитних установах [4].

Для прискорення процедури отримання інформації про позичальника планується створення Єдиного державного реєстру кредитних історій – інформаційної системи, яка забезпечуватиме збір, накопичення та обробку відомостей про наявність кредитної історії конкретного суб'єкта [15]. Тобто звернувшись до Єдиного державного реєстру кредитних історій банк отримає інформацію про місцезнаходження кредитної історії конкретного позичальника, що дозволить скоротити час на обробку кредитної заявки, а також вирішити проблему якісної ідентифікації клієнта. Але на думку експертів, створення Державного реєстру кредитних історій не вплине на відсоткові ставки за кредитами, оскільки бюро як комерційні організації відкоригують свою ціну на послуги у зв'язку з нововведенням [16].

Окрім отримання ідентифікаційної інформації про виконання позичальником своїх фінансових зобов'язань банкам надано доступ до державних баз даних про позичальників. Такі заходи спрямовані на мінімізацію кредитних ризиків для банків та запобігання шахрайствам з боку клієнтів. Це сприятиме скороченню обсягів проблемної заборгованості за кредитами, наданими фізичним особам, але на думку експертів повністю вирішити проблему не дозволить [6].

За результатами проведеного дослідження можна визначити такі проблеми, що гальмують розвиток споживчого кредитування у посткризовий період (табл. 5).

Таблиця 5

Проблеми кредитування фізичних осіб та можливі шляхи їх розв'язання

Проблеми кредитування фізичних осіб	Можливі шляхи їх розв'язання
Для банків	
1. Високий рівень кредитного ризику	1. Стимулювання роботи банків з бюро кредитних історій, запровадження гнучкої цінової політики на запити до бюро кредитних історій
	2. Удосконалення методики оцінки кредитоспроможності позичальників – фізичних осіб, зокрема скорингових моделей, які б давали змогу об'єктивно оцінювати надійність позичальника [7]
2. Високий рівень ліквідності, обумовленого як динамічним зростанням проблемних кредитів, так і високими розривами за строками між кредитами, наданими фізичним особам, та залученими депозитами від населення [7]	2. Підвищення збалансованості за строками залучених депозитів і наданих кредитів фізичним особам [7]
3. Зростання девальваційних та інфляційних очікувань	3. Стабілізація макроекономічної ситуації в країні

Закінчення табл. 5

4. Кредитна стагнація	4. Розширення кредитного потенціалу банків та стимулювання кредитної активності банків
5. Відсутність правових механізмів захисту кредитора	5.Спрощення та уніфікація процедури звернення стягнення на предмет застави та задоволення забезпечених заставою вимог кредиторів; застосування позасудових процедур звернення стягнення на нерухоме майно, що є предметом застави; поширення практики урегулювання правових конфліктів за допомогою діяльності третейських судів та шляхом запровадження інституту фінансового омбудсмена [13]
Для позичальників	
1. Висока вартість кредитів	1. Інформування позичальників про реальну відсоткову ставку за кредитами
	2. Відмова банків від разових та щомісячних комісій
	3. Зниження облікової ставки Національним банком України
	4. Розширення ресурсної бази банки шляхом збільшення обсягів рефінансування, зміни розміру і режиму формування резервів під залучені депозити
2. Зростання девальваційних та інфляційних очікувань	2. Стабілізація макроекономічної ситуації в країні
3. Відсутність правових механізмів захисту позичальника	3. Впровадити дієві правові механізми захисту прав і законних інтересів споживачів [13]

Вирішення зазначених проблем дозволить створити сприятливі умови для розвитку сучасних форм кредитування фізичних осіб та мінімізувати ризики для операторів ринку споживчого кредитування.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що очікувати пожвавлення ринку споживчого кредитування у короткостроковій перспективі не варто. Це пояснюється тим, що для банків споживчі кредити продовжують залишатися найризикованішим напрямом розміщення банківських ресурсів. До чинників, що стримують розвиток споживчого кредитування в Україні можна віднести падіння довіри до банків та зниження платоспроможного попиту з боку населення (за даними експертів кожен п'ятий клієнт вже має споживчий кредит, при чому для кожного третього це негативний досвід), високу відсоткову ставку за споживчими кредитами через наявність прихованих комісій, що збільшують вартість кредиту для позичальника, зростання інфляційних та девальваційних очікувань, відсутність дієвих правових механізмів захисту прав кредитора та позичальника. Найбільшою популярністю серед фізичних осіб у посткризовий період користуються беззаставні кредити готівкою та кредитні картки. Незважаючи на те, що експерти прогнозують зростання попиту на споживчі кредити на 5 – 10% до кінця року, пік споживчого кредитування вже минув, а банки почали переорієнтовуватися у бік реального сектора економіки.

Література

1. Банки полюбили ежемесячные комиссии: обзор рынка потребительского кредитования на 16 октября 2012 года. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.prostobank.ua/potrebitelskie_kredity/stati/banki_polyubili_ezhemesyachnye_kom

issii_obzor_rynka_potrebitelskogo_kreditovaniya_na_16_oktyabrya_2012_goda

2. Вовк В. Я. Кредитування і контроль : навч. посіб. / В. Я. Вовк, О. В. Хмеленко. – К. : Знання, 2008. – 463 с.

3. Гриньков Д. Опасные сети // Бізнес. – 2007. – № 31. – С. 48 – 51

4. Грищук Ю.П. Проблеми споживчого кредитування в Україні. – [Електронний ресурс] / Ю.П. Грищук. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/27_NPM_2012/Economics/1_116750.doc.htm

5. Гроші та кредит: Підручник. – 3-тє вид., перероб і доп. / М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін.; за заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2002. – 598 с.

6. Думка експерта: Доступ до всіх даних клієнтів допоможе банкам лише частково. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.epravda.com.ua/news/2012/09/24/336596/

7. Зінченко В. Підвищення ефективності управління ризиками в умовах активізації споживчого кредитування / В.Зінченко, Г. Карчева // Вісник НБУ. – 2007. – № 10. – С. 7 – 10.

8. Мороз А.М. Кредитний менеджмент : навч. посібн. / А.М. Мороз, Р.І. Шевченко, І.В. Дубик. – К.: КНЕУ, 2009. – 399 с.

9. Обмеження на кредитування у валюті позитивно вплинули на якість активів банків – S&P. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://economics.unian.net/ukr/detail/142757

10. Офіційний сайт Національного банку України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua.

11. Петрук О. М. Банківська справа : навч. посібник / за ред. д.е.н., проф. Ф. Ф. Бутинця / О. М. Петрук. – К. : Кондор, 2004. – 461 с.

12. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-XII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rada.gov.ua.

13. Стратегія розвитку фінансового сектора України до 2015 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ufin.com.ua/koncepcia/002.doc

14. Сидоренко В.А. Проблеми організації кредитного процесу у комерційних банках України // Вісник УБС НБУ. – 2009. – № 3(6). – С. 142 – 147.

15. Усі позичальники потраплять до державного реєстру. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/12057-usi_pozichalniki_potraplyat_do_derzhavnogo_reestru.html

16. Як створення Державного реєстру кредитних історій вплине на ринок? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua.prostobank.ua/spozhivchi_krediti/dumki_ekspertiv/yak_stvorennya_derzhavnogo_reestru_kreditnih_istoriy_vpline_na_rinok.

Стаття надійшла до редакції 26.03.2013